

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2014 рік виявився найскладнішим для банківської системи України за усі роки незалежності нашої держави. У цьому році Національний банк України прийняв рішення про віднесення до неплатоспроможних 33 банківські установи, і, відповідно, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб увів у ці банки тимчасову адміністрацію. Фактично, на початок 2015 році в Україні діяло на 20% менше банківських установ, ніж роком раніше, причому тимчасові адміністрації введено і у великі банки, що зосередили в своїх пасивах значну кількість депозитів фізичних осіб та коштів суб'єктів господарювання.

Така ситуація є вкрай загрозливою для банківської системи держави зокрема та економіки України в цілому, оскільки зупинка діяльності понад 20% банків України не лише зменшує довіру до діяльності інших банків і ускладнює їх стабільну діяльність, не лише провокує паніку серед вкладників з приводу можливості повернення їхніх заощаджень, але й катастрофічно впливає на розвиток економіки, позаяк понад 20% суб'єктів господарювання (юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців) фактично втрачають свої обігові кошти (кошти на їх рахунках блокуються при введенні у банк тимчасової адміністрації і їх не можна використати жодним чином, навіть для сплати податків чи виплати зарплати працівникам), змушені зменшувати обсяг виготовлюваної продукції, скорочувати чисельність своїх працівників.

Однією з базових функцій Національного банку України, окрім основної конституційної функції – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, є забезпечення стабільної та безперебійної роботи банківської системи. Центральний банк у сфері банківського регулювання і банківського нагляду зобов'язаний проводити свою діяльність таким чином, щоб убезпечити як окремі банки, так і банківську систему країни від можливих банкрутств чи припинення діяльності окремих банків. Важливість здійснення ефективного регулювання діяльності банків пов'язана з тим, що неплатоспроможність чи банкрутство хоча б одного великого банку провокує «ефект доміно» і може призвести до кризи в банківській системі – посилити недовіру між банками, призвести до зупинки міжбанківського кредитування, до відпливу коштів вкладників та ін.

Саме у кризовий період повинна зростати роль Національного банку України як органу регулювання діяльності банків, позаяк у період нестабільності пасивна позиція регулятора і не розроблення ним дієвих інструментів обмеження діяльності банків призводить до здійснення ними спекулятивних операцій, прискорює вивід капіталу власниками банків за кордон, а також провокує паніку серед населення і бізнесу, що супроводжується значним відпливом ресурсів з банківської системи (як у вигляді зняття депозитів громадянами, так і у намаганні бізнесу вивести свої кошти з українських банків різними шляхами). При цьому на певному етапі паніку серед вкладників банків, спричинену зменшенням довіри як до банків, так і до органу регулювання (оскільки при відсутності дієвих кроків з боку НБУ щодо стабілізації ситуації у банківському сегменті ринку довіра до НБУ однозначно зменшується) зупинити неможливо ні ринковими, ні адміністративними методами.

Аналізуючи дії (а подекуди бездіяльність) Національного банку як органу банківського регулювання і нагляду впродовж 2014 року, можемо зробити висновок про значні прорахунки у діях регулятора, що посилити кризову ситуацію в банківській системі.

В першу чергу, основним прорахунком НБУ було те, що регулятор не спрогнозував величину кризи в банківській системі і, відповідно, не почав діяти на випередження негативних подій, а лише боровся з наслідками. Навесні 2014 року, коли лише починалася паніка серед клієнтів банків, спровокована визнанням неплатоспроможними "Брокбізнесбанку" та банку "Форум", а вплив депозитів ще не був значним, вкрай важливо було запровадити рішучі адміністративні заходи регулювання банківського ринку, щоб не

допустити поширення паніки на усю банківську систему. Такими заходами, на наш погляд, повинні бути заборона на дострокове розірвання депозитів на період до стабілізації ситуації на ринку, а також комплекс адміністративних обмежень, які б унеможливили вивід капіталу з банківської системи, зокрема власниками банків.

Натомість було введено оподаткування депозитів, що спровокувало додатковий відтік вкладників банків, а жодних обмежень для виводу капіталу з банків запроваджено не було. Не було також запроваджено у першій половині 2014 року обмежень діяльності банків на валютному ринку, наслідком чого стало значне збільшення спекулятивних операцій банків на валютному ринку, а також збільшення обсягу фіктивних операцій клієнтів банків, спрямованих на вивід капіталу за кордон. Така ситуація спровокувала не лише значне коливання курсу національних грошей по відношенню до іноземних валют, а й поглибила кризу в банківській системі.

У другій половині 2014 року власники окремих банків (ВАБ банк, Міський комерційний банк, Імексбанк та ін.), усвідомлюючи подальше поглиблення кризи, зрозуміли, що їм вигідніше визнати банк неплатоспроможним, вивівши перед цим максимальний обсяг коштів з банку, а не докапіталізувати банк для забезпечення його стабільної роботи. При цьому НБУ як регулятор не зробив абсолютно нічого, щоб унеможливити таку діяльність власників банків. Навпаки, - окремі банки отримали перед введенням тимчасової адміністрації значний обсяг коштів рефінансування від НБУ для виплати депозитів населенню, проте спрямували ці кошти переважно не на виплату вкладникам, а на видачу нових кредитів чи повернення коштів юридичним особам. При цьому у кожному з цих банків діяв куратор від НБУ, завданням якого було слідкувати за цільовим характером використання кредиту рефінансування.

Можемо констатувати, що НБУ як орган банківського нагляду не справився у 2014 році із цією функцією, оскільки ефективне здійснення банківського нагляду передбачає недопущення доведення банку до стану неплатоспроможного заходами системи раннього реагування на проблеми у банку. Завданням НБУ є недопущення банкрутства банку, а не констатація кількості неплатоспроможних банків. НБУ у 2014 році не спромігся своїми методами спасти жоден банк із 33 визнаних неплатоспроможними, а такі методи у НБУ є. Наприклад, окрім введення кураторів, НБУ мав можливість відсторонити керівництво проблемного банку на певний період від управління банком і поставити своїх менеджерів, які б забезпечили прозорість використання коштів рефінансування і не допустили операцій з виводу активів з банку. На жаль, жодної такої дії НБУ не здійснив.

Вкрай важливим для стабілізації діяльності банківського сектору є запровадження кримінальної відповідальності власників банків, керівництва банків за доведення банку до банкрутства, а також відповідальності посадових осіб НБУ за неналежне виконання своїх обов'язків (наприклад, кураторів НБУ). Посилення відповідальності повинне бути не декларативним, а дієвим, з конфіскацією усіх активів власників банків і посадових осіб, щоб у майбутньому перед власниками банків не стояло питання вибору – що для них вигідніше? Вивести активи з банку і оголосити банк неплатоспроможним, чи спрямовувати зусилля на порятунок свого банку? Розуміння власниками банків того, що при банкрутстві банку їх чекає кримінальна відповідальність з конфіскацією усіх їх активів, може суттєво покращити сьогодишню ситуацію в банківській системі.

Лілія АМБРИК

Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОФШОРНИХ ЗОН: ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ

В умовах глобалізації світогосподарських зв'язків особливого значення набуває дослідження міжнародного податкового планування та механізмів оптимізації податків,